

შოთა კუპრი — შოთა რუსთველი?

1830-იან წლებში დადგა „ვეფხისტყაოსნის“ ახალი გამოცემის მომზადების საკითხი. პეტერბურგში მცხოვრებ თეიმურაზ გიორგის ძე ბაგრატიონს ამის შესახებ მიმოწერა ჰქონდა პარიზში ისტორიკოს მარკ ბროსესთან. მ. ბროსე ფრანგულად თარგმნიდა „ვეფხისტყაოსანს“ და თვითონაც დაინტერესებული იყო მისი ავტორის ვინაობით.

თ. ბაგრატიონს სურდა ქართველების საამაყო პოეტი ღირსეულად წარედგინა როგორც თანამემამულეთა, ასევე რუსი და ევროპელი მკითხველის წინაშე. მან შეადგინა რუსთველის ბიოგრაფია, როგორც ჩანს, ნაწილობრივ ზეპირი და წარსული დროის მწერალთა გადმოცემების მიხედვით. მან ძირითადად გაიმეორა ზემოთმოტანილი ცნობები, რომ რუსთველი ცხოვრობდა თამარ მეფის დროს, გამოირჩეოდა როგორც განათლებითა და ზნეობით, ასევე გარეგნული მშვენიერებით და სიმხნით, იცოდა უცხო ენები, ჰქონდა მეჭურჭლეთუხუცესის თანამდებობა და იყო უპირველესი პოეტი. მოხუცებულობის დროს წავიდა იერუსალიმში, იქ ჯვარის მონასტერში ცხოვრობდა და იქვე გარდაიცვალა⁸.

თ. ბაგრატიონმა სცადა გაერკვია, თუ რატომ ეწოდებოდა პოეტს „რუსთველი“. მან იცოდა, რომ ეს გვარწოდება წარმომდგარი იყო გეოგრაფიული ადგილიდან, მაგრამ სად იყო ის ქალაქი ან სოფელი, რომელიც საქართველოს პირველი პოეტის სამშობლო ან სამფლობელო იქნებოდა? ლოგიკის მიხედვით, ასეთი ადგილი მესხეთში უნ-

თათართა თანა ძისა თვისისა დავითისა და აღიღო შანა და ფიცი მათ-
გან უვნებელობისა, ხოლო მოციქულად გაგზავნა თათართა მიმართ
მთავარნი თვისნი დიდებულნი კაცნი: შანშე და ავაქ და ვარამ გაგელი
და ერეთის ერისთავი შოთთა, რომელიცა მეღნის სეფობისათვის
კუპრობით იხსენების.“... ამა მოთხრობითაცა აღმოჩნდა შოთა რუს-
თაველი თუ სადამთ იყო იგი“. („განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსა-
ნისა“, გვ. 291).

ეს ამონაწერი ეხება საქართველოს სამეფო კარსა და დამპყრობელ
მონღოლთა ხელისუფლებას შორის საზავო მოლაპარაკებას 1241—
1243 წლებში. თ. ბაგრატიონის მსჯელობით, თამარ მეფის ყოფილი
მეჭურჭლეთუხუცესი და უპირველესი პოეტი შოთა რუსთველი აქ
მოგვევლინა პერეთის ერისთავად და შორეული ელჩობის მონაწილედ.

[თ. ბაგრატიონმა სხვა მხრივაც სცადა რუსთველის მესხური წარ-
მოშობის იგნორირება. შოთას მესხობის ვერსიის ერთ-ერთი საფუ-
ძველი იყო „ვეფხისტყაოსნის“ დასასრულში არსებული სტრიქონი:

2. გ. არაბული

ვსწერ მესხი ვინმე მელექსე მე რუსთველისა
და მისა (ან გარბანტული წაკითხვით: რუსთველისა თე-
მისა), რაც პოემის პირველ (და იმ დროს არსებულ ერთადერთ)
ბეჭდურ გამოცემაში ასეა დაბეჭდილი:

ვსწერ ვინმე მესხი მელექსე მე რუსთველისა და მისა.
სტროფი, სადაც ეს სტრიქონია, რუსთველის დაწერილად ითვლე-
ბოდა და, ასე გამოდიოდა, თითქოს შოთა ამბობდა: მესხი ვარო.

თ. ბაგრატიონმა ასეთი გაგება უარპყო და პირდაპირ განაცხადა:
რუსთველი კი არ იყო მესხი, მას ჰყავდა მდი-
ვან-მწიგნობარი, გვარად მესხი, რომელმაც რუსთველის
ბრძანებით გადაწერა „ვეფხისტყაოსანი“ და დასასრულის ამ სტროფ-
ში სწორედ ამას ამბობს: მე რუსთველის ნათქვამს, „მისსა ქებათა,
ანუ მოთხოებათა (ესე იგი ტარიელისათვის თქმულთა მშვენიერთა
სტიხთა)... ვსწერო მესხი ვინმე მოლექსეო“. თეიმურაზმა სტრიქონის
დაწერილობაც ასე შეცვალა:

ვსწერ ვინმე მესხი მელექსე, მე რუსთველისა და მისსა⁹.

მელთა წყაროები უცნობი იყო და ამიტომ მათი მსჯელობის სისწო-
რის შემოწმებაც — შეუძლებელი.

სანდო ცნობების ნაკლებობამ მათი ხალხში მოძიების აუცილებ-
ლობა წარმოშვა. თუმცა მათი შეკრება და გაანალიზება სისტემატუ-
რად და მეცნიერული მეთოდით მაინც არ ხდებოდა. 1830-იან წლე-
ბიდან დროდადრო ქვეყნდებოდა ხალხური თქმულებები და ლეგენ-
დები შოთა რუსთველის სწავლა-აღზრდისა და სხვა ბიოგრაფიული
მომენტების შესახებ. მაგრამ მათი უმეტესობა იბეჭდებოდა სტილიზე-
ბული ან ჩამწერთა და ჟურნალისტთა მიერ გადაკეთებული და სა-
კუთარი ფანტაზიით შევსებული სახით, რაც ახალი ლეგენდების ბუ-
რუსში ახვევდა პოეტის დავიწყებულ და გამოცანადქცეულ ბიოგ-
რაფიას, [შურო აძნელებდა სინამდვილის ნამსხვრევების გამორჩევას
უამრავი გამონაგონისაგან.]

[XIX საუკუნეში რუსთველოლოგიური კვლევის ერთ-ერთი შენა-
ძენი იყო ჯვარის მონასტერში არსებული შოთას პორტრეტის აღგი-
ლის დადგენა და მისი ზუსტი აღწერილობის მოპოვება. ეს გააკეთა
ცნობილმა მეცნიერ-ლექსიკოგრაფმა ნიკო ჩუბინაშვილმა.
მან 1845 წელს პალესტინაში მოგზაურობის დროს გადმოხატა მონას-
ტრის სვეტზე არსებული რუსთველის სურათი და სიტყვიერად აღწე-

